

לעילוי נשמת
 הר"ד
 יוסף וולף ז"ל
 ב"ר
 ברוך חנדל הי"ד
 ת.נ.צ.ב.ה.

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

בית המדרש החסידי סוכטשוב
 כולל חסידי סוכטשוב
 כולל "סנה משה"
 על הרחוב משה סוקול ז"ל
 בית מדרש
 למניחי שיעור "דף היומי"
 ת.נ.צ.ב.ה.

זכרון עולם
 האשה החשובה
 רודסת צדקה וחמד
 מרת
ורדה שניצר
 ע"ה
 ב"ר שאיר ז"ל
 ת.נ.צ.ב.ה.

י"ל ט"י ביהמ"ד למניחי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי זיסר

מסכת כתובות צ"ט-ק"ה

בס"ד, כ"ט כסלו תשס"ה

גליון מס' 446

השבוע בגליון

- ◆ כיצד נטמא רבי ישמעאל כהן גדול
- ◆ לרבן שמעון בן גמליאל?
- ◆ ביטולה של כתובת בנין דכרין
- ◆ היום נותנים לבנות, לא לבנים...

- ◆ 'קעסט' ללא הגבלת זמן
- ◆ התחייבות אינה פגה בהשתנות התנאים
- ◆ 'תנאים אחרונים' על מה ולמה?

◆ האם אפשר להתחייב 'לתת'?

דף קא/ב הנושא את האשה ופסקה עמו

'קעסט' ללא הגבלת זמן

"יש אומרים, דהמקבל עליו לזון חבירו סתם, כל ימי חייו או כל זמן שצריך משמע". הלכה זו מביאים ה"בית יוסף" (אהע"ז סימן קי"ד) והרמ"א (ח"מ סימן סימן סעיף ג') בשם הראשונים.

הש"ך (ח"מ שם ס"ק ט"ו) והסמ"ע (שם ס"ק ט"ו) מסבירים כי כוונת הדברים היא, שאם אדם התחייב לזון את חבירו ואותה שעה היה חבירו זקוק לסיוע, הרי ההתחייבות תקפה רק כל עוד חבירו אכן נזקק לבריות ואינו יכול להתפרנס מכספו. ברם, אם התחייבות זו נעשתה בשעה שחבירו היה יכול לפרנס את עצמו, הרי היא תקפה לעולם [הסמ"ע מסיים "וצריך עיון", אם זו אכן כוונתם].

התחייבות אינה פגה בהשתנות התנאים: הט"ז (ח"מ שם) תמה על אתר, הן פסק הלכה זה וותר למשנה מפורשת! השבוע אנו למדים: "הנושא את האשה ופסקה עמו כדי שיזון את בתה חמש שנים - חייב לזונה חמש שנים. ניסת, הבעל נותן לה מזונות והן נותנים לה דמי מזונות". מדובר על אשה שנישאת בזיווג שני ולה בת מנישואיה הקודמים. בהסכם הנישואין בעלה התחייב לזון את בתה למשך חמש שנים ובתוך תקופה זו הבת התחנתה וכלכלתה כבר מוטלת על בעלה. בכל זאת פוסקת המשנה כי היא תוסיף לקבל דמי כלכלה גם מבעל אמה! הרי לנו התחייבות שנעשתה בעת שהבת היתה זקוקה לפרנסה מאחרים, ובכל זאת התחייבות זו אינה פגה לאחר שנישאה ופרנסתה הוטלה על בעלה!

הט"ז נותר ב"צריך עיון", אולם המגיה לט"ז, הלא הוא ה"חכם צבי" שהגיה את ספרו וכתב הערות לכל ארכו, מיישב תמיהה זו בשני דרכים, כלהלן.

ההבדל בין התחייבות לתקופה קצובה להתחייבות בלתי מוגבלת: יש להבדיל בין אדם שהתחייב לזון את הזולת לתקופה קצובה, לבין אדם שהתחייב לזון כל ימי חייו. הדעת נותנת, כי התחייבות לתקופה קצובה אינה מותנית במצבו הכלכלי של המקבל, כי לו רצה המתחייב להגביל את התחייבותו ולהתנותה במצבו של המקבל, היה עליו לומר זאת. משלא עשה כך, תקפה התחייבותו לאורך כל התקופה. ברם, כאשר אדם מתחייב לזון את חבירו לכל ימי חייו, אדרבה, סביר להניח שאין כוונתו לפרנסו כל חייו גם אם יעשיר וירבה ממון, ואנו אומדים בדעתו כי כוונתו היתה לזונו כל חייו בתנאי שהלה יזדקק לכך.

דבר העורך

כחה של מילה

ימי החנוכה משמשים זה זורות כסמל, מופת ואות לעמידה איתנה על עקרונות, הליכה נגד הזרם (לא מפני ה'נגד', אלא כי כך נכון). בשבת חנוכה זו נתמקד במאורע 'קטן' שאירע בשבת חנוכה לפני תשעים ושלוש שנים בלבד.

תנועת "בית יעקב" נוסדה בתקופה קריטית ליהדות איירופה. המונים עמדו על ספו של מדרון תלול שתחתיתו לא נראתה, וברגע האחרון הוקמו מוסדות לרבבות בנות, בהם גובשה מסגרת יהודית-רוחנית-חינוכית למען שמר את העם.

תנועה זו נוסדה על ידי האשה הצדקנית מרת שרה שנייר עליה השלום, בת למשפחת חסידי בעלז, אשר יזמה את הרעיון, תכננה את שלביו והוציאה אותו אל הפועל בצורה יוצאת מן הכלל.

הדברים הללו ידועים, פחות או יותר, אך עיון ביומנה, בו תיעדה את קורותיה, מעלה עובדה מרתקת ביותר. מהיכן הכל התחיל? קראו נא את דבריה:

תרע"ה.

זה כבר כעשרה שבועות שאנו חיים בווינה. כבר עברו עלי תלאות רבות וקשות. קרוב לשבועיים הייתי מתגוללת פשוט ברחובות העיר, מבלי אפשרות להשיג דירה ברובע היהודי. וינה התוססת רתחה וקלחת. מהמוני המהגרים היהודים מרחבי גליציה, אשר בגלל בהלת המלחמה נמלטו ממקומותיהם.

עילוי נשמה

מרת **דבורה גרוס** ע"ה
 ב"ר יששכר דוב ז"ל
 נלב"ע ד' בטבת תשס"ו
תנצב"ה
 הונצחה ע"י בנה ידידנו
 ר' חיים גרוס הי"ו - ניו יורק

עילוי נשמה

הר"ד **מנשה לורנצי** ז"ל
 ב"ר אברהם ז"ל
 נלב"ע א' בטבת תשנ"ז
תנצב"ה
 הונצח ע"י בנו ידידנו הר"ד יוסף
 יהודה לורנצי ומשפ' שיחיו - רמת גן

עילוי נשמה

מרת **שושנה זילברשטיין** ע"ה
 ב"ר משה יהודה יבדלחט"א
 נלב"ע ביום כ"ט בכסלו תשס"ד
תנצב"ה
 הונצחה ע"י בעלה ידידנו הר"ר שאול
 זילברשטיין ומשפ' שיחיו-חיפה

נר ה'

נשמת אדם

לעילוי נשמת
 הר"ר **משה הלוי יעקובסון** ז"ל ב"ר משה יהודה ז"ל
 נלב"ע א' בטבת **תנצב"ה**
 הונצח ע"י המשפחה שיחיו

ההבדל בין התחייבות שמקורה בהסכם להתחייבות גרידא: הבדל נוסף קיים בין המקרים, והוא, שיש להבחין בין התחייבות ממונית שמקורה בהסכם בין שני צדדים, לבין התחייבות ממונית שכל עיקרה נתונה לזולת. משנתנו עוסקת בהסכם שבין שני אנשים, בין הבעל לבין אשתו, היא מוכנה להנשא לו בתנאי שיתחייב כך וכך. התחייבות ממונית זו אינה מותנית במאום, כפי שהחייב כסף לחבירו אינו נפטר מתשלום אם חבירו העשיר. ברם, כאשר אדם מתחייב לחבירו לזונו בלא קבלת תמורה כל שהיא, אלא בנדיבות לבו הוא מתחייב לדבר, ניתן לקבוע את גבולות ההתחייבות על פי אמדן דעת, שלא התכוון לממן את חבירו אם הלה מסוגל לפרנס את עצמו [ה"חכם צבי" כתב בסוף דבריו, כי גם החילוק הראשון לבדו נכון להלכה].

דף קב/ב הן הן הדברים הנקנים באמירה
'תנאים אחרונים' על מה ולמה?

בעת שנערך שידוך, נהוג לכתוב 'תנאים' בהם הצדדים כותבים את התחייבויותיהם הממוניות זה לזה. מתברר כי יש שנהגו לכתוב את ה'תנאים' פעמיים! פעם אחת בעת סיכום השידוך ופעם נוספת סמוך לחופה, הללו היו מכונים "תנאים ראשונים" ו"תנאים אחרונים".
 כפל זה על שום מה?

האם אפשר להתחייב 'לתת'? כבר הרמ"א נזקק לכך (חור"מ סימן רמ"ה ואה"ע"ז סימן נ"א) והוא מבאר, כי בעת השידוך נוסח התנאים הוא שהצדדים מתחייבים לתת כך וכך. התחייבות זו מעורערת מבחינה הלכתית, שכן מקובלנו כי אדם המתחייב לחבירו שיתן לו מתנה וכותב זאת בשטר, התחייבותו אינה חלה: "אם כתב בשטר אתנו לו, אף על פי שהעידו עליו העדים - לא זכה המקבל" (שולחן ערוך" שם). אדם יכול להתחייב ממון כגון בכתיבת שטר "אני חייב/מתחייב לפלוני כך וכך"; אך התחייבות לתת בעתיד אינה תקפה, לפי שהמקבל לא זכה במאומה.

אמנם, יש פוסקים הסוברים כי אם התחייבות זו נעשתה בצירוף עם מעשה קניין מחייב [המתחייב קונה חפץ כל שהוא של המקבל, או של אדם אחר הנותנו עבור המקבל, ובכך יש קניין סודר' על התחייבותו. לפיכך בעת הסכם 'תנאים' כל צד קונה מטפחת השייכת לעדים המזכים אותו לצד השני], אך יש פוסקים הסוברים כי גם קניין אינו מועיל להתחייבות של אדם לתת מתנה בעתיד. לפיכך, מסביר הרמ"א, נהגו לעשות 'תנאים אחרונים' סמוך לחופה.

מדוע עורכים 'תנאים ראשונים'? בטרם נברר מדוע התנאים האחרונים טובים יותר מן הראשונים, מזדקרת מאליה שאלה סקרנית: אם יודעים ש'תנאים ראשונים' אינם תקפים, מדוע עורכים אותם? ובכן, הסמ"ע (שם, ס"ק ד') מסביר, כי הצדדים אינם חפצים להתחייב באמת בשלב זה אלא להצהיר על כוונותיהם, ורק לאחר שחלפה התקופה שבין סיכום השידוך לחתונה והחתן והכלה עומדים להנשא, הרי הם מתחייבים לפני החופה.

'תנאים אחרונים' בנוסח אחר: במה אכן עדיפים ה'תנאים אחרונים'? יש מבארים כי 'תנאים' אלה לא נכתבו בנוסח "מתחייב לתת" אלא "מתחייב", כלומר, כעת הצדדים אכן מתחייבים ממון זה לזה (סמ"ע שם).

אולם, פוסקים אחרים נוקטים, כי גם אם נוסח ה'תנאים אחרונים' יהיה זהה לאלה הראשונים - הוא תקף. מדוע ולמה? לשם כך עלינו ללמוד שורות אחדות בגמרתנו. בסוגייתנו מבואר, כי ההתחייבויות ההדדיות הנערכות בין צד החתן לבין צד הכלה תקפות גם בלא קניין: "כמה אתה נותן לבנך? כך וכך! כמה אתה נותן לבתך? כך וכך! עמדו וקדשו - הן הן הדברים הנקנים באמירה". טעם הדבר, לפי שבשעה גדולה זו, עת הצדדים שמחים ומאושרים על שזכו להשיא את צאצאיהם, הרי הם גומרים בדעתם ומתחייבים באותו תוקף כאילו היו עושים קניין. אין צורך בקניין. לפיכך, גם אם נכתב ב'תנאים אחרונים' "אתן" - הרי הם תקפים. גמירות הדעת המאושרת מחפה על כל חסרון וההתחייבויות חלות (ראה מהריט"ץ סימן רי"ג, "שופריה דיעקב" סימן י"ד, "מקנה" קו"א לשולחן ערוך" סימן נ"א, ואוצר הפוסקים סימן נ"א ס"ק כ"ג, "עצי ארזים" סימן נ"א ס"ק י').

המתחייב לתת בעתיד חפץ, מורה שאינו מתכוון באמת: טיעון אחר לעריכת 'תנאים אחרונים' כותב בעל "משיבת נפש" (סימן ע'; מובא באוצר הפוסקים שם ס"ק כ"ד). לדעתו ה'תנאים ראשונים' מועילים וחלים אף על פי שנאמרו בלשון "אתן", מפני שרק המתחייב לתת בעתיד חפץ מסויים, מורה בכך כי כוונתו אינה שלמה, כי מדוע אינו נותנו כעת? ברם, המתחייב לתת ממון, הן אינו מתכוון לממון מסויים דווקא והרי זו כהתחייבות ממון רגילה. ומכל מקום נהגו לעשות 'תנאים אחרונים' כדי... שאחד מהצדדים לא יטען שכבר מילא אחר התחייבותו. לפיכך סמוך לנישואין שבים ועורכים 'תנאים'.

לבסוף הצלחתי להשיג דירה באחד הרחובות. אולם דעתי לא היתה נוחה כלל מן המקום הזה, מאחר שלא היתה זו סביבה יהודית ולא ידעתי היכן אוכל להתפלל במניין. בית הכנסת הגדול היה רחוק מאתנו מרחק של שעה הליכה. אולם עד מהרה שמעתי את הבשורה הטובה מפי בעלת-הבית, כי ברחוב סמוך קיים בית כנסת חרדי. זהו בית הכנסת אשר בו עמדה עריסתה של תנועת בית-יעקב העולמית...

זה היה בשבת חנוכה, כאשר הרב ד"ר פלש, רבו של בית-הכנסת, נשא הרצאה נלהבת ונרגשת על הגיבורה הגדולה יהודית, וקרא לבנות ישראל של דורנו ללכת בעקבותיה של אשה אמיצת-רוח זו.

חבל מאד, שלא אוכל למסור בזה את כל אותה הרצאה מקיפה ומעניינת, כי כבר עבר זמן רב ופרטי הדברים כבר יצאו מזכרוני. ברם, דבר אחד זכור לי היטב, כי כאשר שמעתי את הדברים הללו על יהודית הגדולה, הרהרתי אל נפשי: אח! מי יתן והיו כל נשי ובנות קראקא נמצאות עתה כאן ושומעות את כל זה, למען תדענה מה אנו ומה גדול הוא ייחוסנו...

נתברר לי אז כי הליקוי העיקרי נעוץ בזה, שבנותינו יודעות מעט מאד על עברנו המפואר, וזה מרחיק אותן מן העם ומסורתו. אילו היה לה מושג ראוי ורחב, על גבורתם העילאית של אישי ונשי האומה הגדולים - כי אז היו פני הדברים אחרים לגמרי.

אותה שעה נולדו במוחי רעיונות שונים ותכניות שונות על מפעלים כבירים, ברם, רצתה ההשגחה, כי יארכו הימים עד אשר יתגמשו הרעיונות הללו. פצעי המלחמה השותתים דם עוד היו במלוא הכאב החרף...

האמנם זה לי כבר הלילה האחרון בווינה? האמנם כבר אהיה מחר בקארקא ואוכל לגשת לבצוע תוכניותי? האם כבר קרובה אני למטירתי הגדולה?

מרת שרה שנירר עליה השלום מוסיפה לתאר ביומנה את האירועים השונים שליווה בדרכה להקמת "בית יעקב". אך נשים נא לב, כי קריאה אחת נרגשת של רב בית הכנסת, היוותה מקור ההשראה ובית היוצר למפעל כביר לתורה וליראת שמים!

לא צריך להיות נביא כדי לדעת שרב בית הכנסת לא התכוון בדרשתו להלהיב אי מי לייסד תנועה עצומת-ממדים... הוא בוודאי ביקש לדבר על לב קהל עדתו על גודל השעה וחובת כל יהודי, ודבריו לחללו ללבם של רבים, ובלב אחת מהם הם נבטו ליער-עד.

הניסיון מוכיח, כי די במשפט אחד שייאמר בנסיבות מתאימות כדי להדליק את האש ולהצית את השלהבת, שתוצאותיה מי יסורם! רבני מאורות הדף היומי ופעילי חוים זאת על בשרם זה עידן ועידנים. לא מעט שיעורי הדף היומי הוקמו בעקבות משפט שהושחל בתבונה תוך כדי שיחה שוטפת.

יהי רצון שנזכה להדליק את נרות החנוכה בלבבות רבים.

המעוניין ליכות את הרבים
 בספור מעניין, או בעובדה מרתקת
 שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל,
 מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי,
 ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה.
 כתובתנו: ת.ד. 3446 בני ברק. פקס: 03-570-67-93
 mendelson@meorot.co.il

**בברכת התורה,
 העורך**

מענה לשון

כתובות דף קיא/א אחיו נשא גויה ומת

החלפה ללשון נסתר

בסוגייתנו מובא מעשה באדם ששאל את רבי חנינא האם מותר לו לרדת מארץ ישראל כדי לייבם את אשת אחיו שנפלה לפניו לייבום בעיר בי חוזהה שבבבל. רבי חנינא השיב בלשון חדה: "אחיו נשא גויה ומת - ברוך המקום שהרגו והוא ירד אחריו?".

נשים נא לב כי רבי חנינא פונה אל השואל ו"מכנה" בדיבורו, היינו במקום לדבר אליו בלשון נוכח (=גוף שני": אחיך, אתה, תבד) - מחליף ללשון נסתר (=גוף שלישי": אחיך, הוא, ירד). ר' חנינא רוצה לענות לו: "אחיך נשא גויה ומת... ואתה תרד אחריו?" - אך הוא מעדיף לְכַנּוּת ולְשִׁנוּת בלשון, על מנת לְמַתֵּן מעט את חריפות הדברים. הכינוי בגוף שלישי כשהכוונה היא לגוף שני - הוא אחד מן הדרכים לשמור על לשון נקייה, בשעה שמדברים על עניין שיש בו גנאי או לשון קללה (ראה: בבלי שבועות לו/א, ומחלוקת מפרשי המשנה במגילה כה/א).

להערות ורעיונות נוספים, ולקבלת תוספות: ת.ד. 3446 ב.ב. דוא"ל u_frank@geronimedia.net

פנינים

דף קג/א אמר להן אל תספדוני בעירות

לא להקטין

ביארו מגידי מישורים:

אל תספדוני במקומות קטנים, לפני אנשים קטנים, אל תורידו את דמותי למושגים של קטנות...

דף קג/א ולא נהנית אפילו באצבע קטנה

תורה והנאות אינן הולכות יחד

אמר על כך המהר"ל דיסקין: הלא פסוק מפורש הוא: "טוב לי כי עוניתי - למען אלמד חוקיך..." אף הוא ביאר שלכך ניתנה תורה למשה רק לאחר ארבעים יום, שאז מרוחק היה דיו מהעולם הזה והנאותיו ("השרף מברסק", 461).

דף קד/א אחת אומרת לו בא בשלום

מתקדם לכיוון השלום

הסביר הגר"א: חז"ל אמרו שבברית האדם השליך הקב"ה את האמת ארצה והשלום נותר במרום. לפי זה האדם כל ימיו מתקדם לכיוון השלום שונתר בשמים. ברם בחייו האדם 'הולך', מתקדם ומתרום, לכיוון השלום. ואילו במותו שאינו מתעלה יותר, הרי הוא רק "בא בשלום", מניע אליו ותו לא... (פנינים משולחן הגר"א, בא).

דף קד/ב כל דהוה באשכבתיה דרבי מוזמן הוא לחיי העוה"ב

מיתת צדיקים מכפרת

דעת רבי (שבועות י"ג ובכריתות ז') שיום הכיפורים מכפר גם בלא תשובה. (בירושלמי יומא א/א) נאמר, שמייתת צדיקים מכפרת כיום הכיפורים. מכיוון שלפי רבי מיתת צדיקים מכפרת גם ללא תשובה, בפטירתו של רבי נפסק בשמים כי תכפר מיתתו כשיתו, בלא תשובה, ולפיכך הוכרז "כל דהוה באשכבתיה דרבי" - אף בלא תשובה - מוזמן לעולם הבא... ("נחל יצחק").

דף קה/א שלוש מאות ותשעים וארבעה בתי דינים

הזהירות בכבוד השואלים

פעם נשאל המהר"ל דיסקין הלמאי לא יפנה את שואליו המרובים אל דיני העיר, ויקל מעליו עומס השאלות הזורמות אליו ומבטלות אותו מלימודו. ענה להם: עיינו נא במסכת שמחות פרק ח, ובכתובות דף קה.

עיינו ומצאו:

במסכת שמחות נאמר שרוב גמליאל אמר לרבי ישמעאל כהן גדול, שהיה מעשרת הרוגי מלכות, שמה שנגזר עליו להיגרר הוא אולי על עיכוב תשובה לאחד משואליו. במשתנתו נאמר שהיו בירושלים שלש מאות תשעים

כיצד נטמא רבי ישמעאל כהן גדול לרבן שמעון בן גמליאל?

"נטל ראשו ונתן על ארכובותיו מנורה הטהורה / שם עיניו על עיניו ופיו על פיו באהבה גמורה / ענה ואמר פה המתגבר בתורה".

תיאור מרטיט זה על אודות רבי ישמעאל בן אלישע המתאבל על רבן שמעון בן גמליאל, המופיע בקינת "ארזי הלבנון" הנאמרת בתשעה באב, מופיע בקצרה גם בסליחה "אלה אזכרה" הנאמרת במוסף של יום הכיפורים: "מיד נטל החרב וחתך את ראשו, נטלו רבי ישמעאל בן אלישע והניחו בחיקו והיה בוכה וצועק פה קדוש...", מקור כל זאת במדרש "אלה אזכרה".

יש לזכור שהמדובר על רבי ישמעאל בן אלישע כהן גדול. כאן עולה תמיהה רבתי: כיצד זה נטמא רבי ישמעאל כהן הגדול לרבן שמעון בן גמליאל?

שאלה זו שהטרידה רבים (ראה "הר צבי" י"ד סימן רפ"ב, "משנה הלכות" חלק ג' סימן קכ"ז ועוד ועוד) זכתה לישושים אחדים.

רבי ישמעאל כבר נטמא: יש שכתבו שרבן שמעון בן גמליאל ורבי ישמעאל בן אלישע היו תחת קורת גג אחת, כך שבין כך ובין כך היה רבי ישמעאל עם המת באותו אוהל וכבר נטמא בטומאת מת ואין תוספת טומאה בכך שנגע אחר כך במת עצמו ולפיכך אין איסור בדבר.

הכל קרוביו של הנשיא: ה"הפלאה" בסוגייתנו כתב ליישב כי במסכת פסחים (עא) מבואר שכאשר נשיא מת מותר לכל להיטמא לו, שהכל **קרווביו** ואף כהנים.

נשים נא לב, כי השוואת הנשיא לדין 'קרובים', מותירה אדם אחד מחוץ להיתר ולחובה להיטמא לנשיא, הלא הוא... כהן גדול שאינו רשאי להיטמא לקרוביו הוא, ואם כך, לכאורה גם לנשיא אינו רשאי להיטמא! ככל הנראה בעל "הפלאה" הבין כי השוואת הגמרא בין ההיתר להיטמא לנשיא לבין ההיתר להיטמא לקרובים אינו בדווקא, אלא באופן כללי ביקשה הגמרא להבהיר שהכל רשאים להיטמא לנשיא.

הנשיא כמת מצווה: אכן, הרמב"ם (הלכות אבל פרק ג' הלכה י') אינו מטעים את ההיתר להיטמא לנשיא בכך שהכל קרוביו, אלא בנוסח אחר: "נשיא שמת הכל מטמאין לו, אפילו כהנים; **עשאוהו כמת מצווה** לכל מפני שהכל חייבים בכבודו". מקור ברור לדברים הוא האמור כאן בסוגייתנו שביום שמת רבי בטלה כהונה, וכדברי רבינו חיים כהן בתוספות, שהכל מטמאין לו, וכאמור בירושלמי.

חידוש גדול מונח בדברים, שאפילו **כהן גדול**, האסור בטומאת קרובים, מותר להיטמא לנשיא, שכן, כהגדרת הרמב"ם, 'עשאוהו כמת מצווה'. אילו היה נחשב רק כקרוב, לא היה כהן גדול מטמא לו, מה גם שכהן אינו נטמא לקרובו אלא כשגופו שלם ולא כבמקרה דידן שנכרת ראשו של רבן שמעון בן גמליאל [וע' קרא"מ מ"ק כב/א שאכן סובר שכהן גדול אינו מטמא לנשיא].

יש שהעירו גם שאף על פי שהכל חייבים להיטמא לכבוד הנשיא, אין כהן גדול חייב להיטמא לכבודו, וממילא אסור לו הדבר (שו"ת "דבר יהושע" חלק ב' סימן קכ"ב, ע"ש עוד).

נטמא משום פיקוח נפש: ישוב מעניין אחר הציע הגר"ש זצ"ל: כיוון שרבי ישמעאל עצמו עומד היה להריגה, הרי שבטומאה זו התעכבה הריגתו בידי הצוררים, שהמתינו שיסיים את קינתו על רשב"ג, ונמצא מציל חיי שעה בטומאת מת שמותר הדבר... (מוריה קמ"ד עמוד מ"ח).

ביטולה של כתובת בנין דכרין

כפי שלמדנו בעבר וכפי שאנו לומדים בסוגיות אלו, חז"ל תקנו את "כתובת בנין דכרין". לאמו: דנוייתה של האשה ודמי כתובתה יירשו יוצאי חלציה בלבד ולא כל בני בעלה. טעם הדבר, מפני שאבות שהשיאו את בנותיהן נמנעו מלהעניק להן דנוייה מכובדת מחשש שבבוא היום הנכסים יחולקו בין כל צאצאיו של חתנם, כולל ילדיו שאינם מבתם. לפיכך תקנו חז"ל כי אדם שירש את אשתו, בשעת מותו יקבלו בניה את כל הכתוב בכתובתה [ראה בגמרא לעיל, נב/א, מה טעם גם הכתובה ותוספת הכתובה כלולים בתקנה זו].

אולם, כדי שלא ייוצר מצב שאדם מת וכל נכסיו נגבים על ידי בנו שמשתי נשותיו כתשלום עבור הכתובות והנדוניות ולא יוותר רכוש שתקויים בו ירושה רגילה, הגבילו חז"ל תקנה זו למקרה שנותר לפחות דינר כסף אחד שבו יחלקו הירושים כדין תורה.

זה דורות שלא נשמעה ירושה שחולקה לפי תקנת כתובת בנין דכרין. כבר לפני מאות רבות בשנים, בתקופת הגאונים בוטלה תקנה זו במחוזות מסויימים. רב מתתיה גאון מצוטט כאומר: "שאין דנין כתובת בנין דכרין בזמן הזה" (רא"ש פרק ד' סימן כ"ד). אף רב נטרונאי גאון כתב כן (מובא ברי"ש סי' ק"ו. ויש אומרים שיש לגרום גם ברא"ש רב נטרונאי במקום רב מתתיה, שכן ברי"צ גאות מובא שרב מתתיה היה מן החולקים על כך), ורב חנינא ברבי יהודה, שהיה גאון ישיבת פומבדיתא משנת ד'תרצ"ח ואילך, והיה גם אביו של רב שרירא גאון ורבו של אחרון הגאונים והגדול שבהם - רב האי גאון, מעיד, כי "כמה שנים בטלה כתובת בנין

דכרין מיישבתנו" (רא"ש שם). אף רב שמואל בן חפני, שהיה חמיו של רב האי גאון, מעיד ש"הרבה חכמים נהגו כן לבטל כתובת בנין דכרין בזמן הזה" (שם הרא"ש, ועיין במגיה לריב"ש מהדורת מכון ירושלים).

מדוע באמת בוטלה התקנה?

שני טעמים ניתנו לדבר: כאמור אין לנהוג בתקנה זו אלא אם כן יש 'מותר דינר' שבו מתקיימת ירושה של תורה. קשה מאד לוודא שאכן לאחר שיטלו היתומים את כתובת אמהותיהם, עדיין ישאר מותר דינר. דבר זה צריך "שומת בית דין וחקירות זקנים" דבר שאינו מן הקלות בזמננו שאיננו בקיאים בשומא כל כך (ראה ברא"ש ובריב"ש שם), ולפיכך בטלה התקנה.

היום נותנים לבנות, לא לבנים... טעם נוסף: חז"ל תקנו כתובת בנין דכרין "כדי שיקפוץ אדם ויכתוב לבתו כבנו" [כאשר הוא כותב לבנו הוא סמוך ובטוח שנכסים אלה ישארו אצל יוצאי חלציו; לא כן כאשר הוא כותב לבתו, יתכן שיירשם בעלה ויורשים לבניו מאשה אחרת]. כיום, בטל הטעם כיוון שנוהגים הכל לתת לבנות ולא לבנים... כיום, כותב רב חנניה גאון, יש צורך לתקן תקנה הפוכה, לתת לבנים כבנות, או לחילופין שלא לתת לבנות יותר מדי! משבטל הטעם בטלה התקנה ושוב אין גובים כתובת בנין דכרין (עיין במודכי סוף פרק ד' וברא"ש שם, ובקרב"ן אות ש').

כנגד דברים אלה יצא חוצץ נכדו של רב חנניה, רב האי גאון; לדעתו אין אפשרות לבטל תקנת חכמים, אף שבטל טעמה, וכתובת בנין דכרין שרירה וקיימת. לדעתו הצטרפו גאונים וראשונים נוספים, אולם מחלוקת זו היא תיאורטית בלבד, כי בפועל, מעיד רב האי גאון לא בא אדם ותבע כתובה זו מימיו... (ריב"ש שם). אף מאוחר יותר, בדורו של הריב"ש, לא אירע שגבו כתובה זו (ראה בריב"ש שם בדברי השואל). עם זאת, לדעת רוב הראשונים יש לגבות את הכתובה, והרא"ש שאף דעתו כמותם, מעיד כי בהיותו באשכנז, בטרם היגר לספרד, ראה גם ראה כי נוהגים בגביית כתובה זו (שו"ת הרא"ש כלל ל"ו סימן ו').

כמובן מהדברים בטלה תקנה זו בעיקר בספרד, ויש משערים שדבר זה נבע "מתקנות טוליטולא" שפשטו במדינה, לפיהן עוד בחיי הבעל נותן הוא לבני אלמנתו, דהיינו בני אשתו שמתה, את מחצית כתובתה. וכך כותב אחריו רבי יהודה בן הרא"ש: "ואני מסופק אם נוהגת כתובת בנין דכרין לפי תקנות טוליטולא, ולא שמעתי לעולם מי שתבעה" (שו"ת זכרון יהודה סי' א').

עם זאת גם באשכנז בטלה התקנה במהלך השנים, ואין בספרי השו"ת של גדולי אשכנז כמעט שום משא ומתן בענייני כתובה זו הלכה למעשה.

בפולין, שם מצאו מנוח גולי אשכנז, מאות שנים לאחר מכן מספר הרמ"א, כי מימיו לא ראה ולא שמע שגובים כתובה זו ("דרכי משה" סימן קי"א אות ה'), והוא פוסק להלכה שאין לגבות כתובת בנין דכרין (שו"ע סי' קיא סעיף ט"ז).

קיימת דעה הטוענת כי אכן מעולם לא ביטלו את תקנת כתובת בנין דכרין, אך נשים נא לב מה היה עיקרה של תקנה זו: שבניה ירשו את כתובתה. מעיקר הדין כתובה ניתן לגבות מקרקעות המנוח בלבד ולא ממטלטלין. במשך השנים תקנו הגאונים שכתובה תגבה גם ממטלטלין, ותקנה זו שבה ובוטלה לגבי תקנת בנין דכרין שלא יגבוה אלא מקרקעות. לא ביטלו, איפוא, את תקנת חז"ל (רא"ש וריב"ש שם).

וארבעה בתי דינים. הרי אף שהיו בתי דינים ודיינים ומורי הוראות עד אין סוף, בכל זאת אם משום מה בחר מישהו להטריד בשאלתו דוקא את הכתר הגדול, עליו להיפנות אליו מכל עיסוקיו ולא לעכבו כלל...

נסא דברכתא

מעומקא דליבא

נשגד בזאת ברכת מזל טוב לרגל השמחה השרויה במעונם של הרבנים מגידי השיעורים מבית מדרשנו

הרה"ג מנחם אביטן שליט"א
ביה"כ נפא"ג אהינועם - ירושלים
לרגל הכנס בנו בעול תורה ומצות

הרה"ג אליהו אליעזר ארנטרוי שליט"א
ביה"כ סני - ר"ג, משרדי קרדן - ת"א
לרגל הולדת הבת

הרה"ג אליעזר בייפוס שליט"א
ביה"כ בנה ביתך - רכסים
לרגל הולדת הבן

הרה"ג מנחם לבי שליט"א
מרכז "משמעות" - תל אביב
לרגל הולדת הבן

הרה"ג נתן חיים פישמן שליט"א
ביה"כ אוהל ישראל - רחובות
לרגל הולדת הבת

הרה"ג ישראל פרוכטר שליט"א
משרד עו"ד מרק פרידמן - ת"א, ביה"כ ס - רמת חן
לרגל הכנס בנו בעול תורה ומצות

מר דוד שלוש הי"ו
י"ד ועד העובדים במרכז הרפואי "דיבין" - פ"ת
לרגל הולדת הנכדה

בברכת התורה ולומדיה
מאורות הדף היומי

לעילוי נשמת

מרת **יוכבד פינקלשטיין** ע"ה

ב"ר ישראל משה ז"ל

נלב"ע ד' בטבת תשמ"ב

תנצב"ה

הונצחה ע"י ידידו הר"ר **שמחה רשף**
ומשפחתו שיחיו-גבעתיים

לעילוי נשמת
הר"ר **יעקב וייס** ז"ל
ב"ר שלמה ז"ל נלב"ע כ"ט בכסלו תשס"ו
ומרת **מלכה וסלי** ע"ה
ב"ר אליעזר ז"ל נלב"ע א' בטבת תש"ס
תנצב"ה
הונצחו ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת
מרת **שפרה בליטנל** ע"ה
בת הר"ר שכנא דוד ז"ל
נלב"ע כ"ח בכסלו תשמ"ב
תנצב"ה
הונצחה ע"י נכדה ידידו הר"ר **שאו**
חסדיאל ומשפ' שיחיו בני ברק

לעילוי נשמת
א"מ הר"ר **משה אריה דוקס** ז"ל
ב"ר שלמה ז"ל נלב"ע ג' בטבת תשנ"ד
תנצב"ה
הונצח ע"י בנו הר"ר **שלמה דוקס** ומשפ' שיחיו - פ"ת

לעילוי נשמת
מרת **בריינדל רייזל זקון**
BARBARA ZAKON ע"ה
בת ר' נחמן ז"ל נלב"ע א' בטבת תש"ס
תנצב"ה
הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת ראש משפחתנו
ר' **יעקב מיץ** ז"ל
ב"ר שלום זוג' רחל ז"ל נלב"ע א' בטבת תשס"ב
תנצב"ה
הונצח ע"י בני המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת
הר"ר **משה אדלר** ז"ל
ב"ר חיים טוביה ז"ל נלב"ע א' בטבת תשנ"ד
תנצב"ה
הונצח ע"י הר"ר **שמואל אדלר**
ומשפ' שיחיו - גבעתיים

מאורות הדף היומי

משרד ראשי: רח' ווגמן 1 (פינת התם סופר 5)
Wagman street 1 ת.ד. 471 בני-ברק P. O. B. 471 Bnei-Brak ISRAEL
טל: 03-5775333 tel: +972-3-5775333
פקס: 03-7601020 Fax: +972-3-7601020
אימייל: meorot@meorot.co.il E-mail:

לתרומות והנצחות טל: 03-5775307
למנויים, ובכל עניין טל: 03-6160657